

A tartalomszolgáltatás egy új módja a Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kari és Közgazdaságtudományi Kari Könyvtárában

A külföldi felsőoktatási könyvtárakban alkalmazott webalapú tartalomszolgáltatás egyik elemét, a kutatási útmutatót adaptáltam könyvtárunkba a helyi adottságok figyelembevételével, a közgazdaság szakterületén. A kutatási útmutatók célja, hogy segítséget nyújtsanak az olvasóknak a szakirodalom és a szakmai információk megtalálásában, illetve az azok közötti eligazodásban. A kutatási útmutatók létrehozásának lényegét, továbbá struktúráját és tartalmát ismertetem, végül kitérek a továbbfejlesztési lehetőségekre.

Kutatási útmutatók, a szakmai információnyújtás új módjai

A szakkönyvtárakban, az egyetemi könyvtárakban a szaktájékoztató hagyományos módjai napjainkban már nem elegendők a felhasználók számára. A szakirodalom és az e-források dinamikus növekedése, egyre inkább szerteágazó volta miatt olyan megoldások kidolgozására és kidolgozására van szükség, amelyek hatékonyan nyújtanak segítséget az olvasók számára a szakmai anyagok és információk közötti eligazodásban, illetve azok fellelésében, valójában tehát segítik az önállóan végzett kutatómunkát.

A hagyományos referenzszolgáltatások rendszerint közvetlenek, szemtől szembe, esetenként telefonon vagy faxon kerül rájuk sor; ebből következően csak a könyvtár nyitvatartási ideje alatt érhetők el. Tapasztalataim szerint további korlátot jelent, hogy a felsőoktatási könyvtárakban rendkívül nagy az igény a szaktájékoztatóra a feladat ellátásához szükséges tudással és képességekkel rendelkező munkatársak számához viszonyítva. Megoldást egyrészt a felhasználók szakirodalom- és információkeresési, illetve -értékelési oktatása, másrészt az online referenzszolgáltatás jelenthet. A könyvtárosok oktatói szerepét egyes szakemberek csoportos képzés keretében, mások négy szemközt, „one-to-one” módon képzelik el. Az információkeresés és -értékelés fejlesztését, a referenzszolgáltatásokat digitális környezetben célszerű integrálni, hogy a hallgatók és az oktatók számára a leginkább felhasználóbarát tanulási-kutatási környezet álljon rendelkezésre [1].

A digitális referenzszolgáltatások nagy előnye, hogy téről és időtől függetlenül elérhetők, továbbá több alternatívát és nagyobb rugalmasságot tesznek lehetővé [1]. A digitális könyvtári technológia alkalmazásával, amelynek szerepe az elmúlt években dinamikusan nőtt, egyre több információs igény elégíthető ki, és a szolgáltatásnyújtás módja is nagymértékben átalakul. A digitális megoldások könnyű használata lehetővé teszi, hogy a felhasználók maguk értsék el a szükséges információkat. Ezáltal növekszik a rendelkezésre álló könyvtári dokumentumok kihasználtsága [2]. A felhasználókat azonban támogatni kell abban, hogy megtanulják az online segédletek alkalmazását [3]. Így a tájékoztató könyvtárosi munka javának nem a frontvonalban, hanem a háttérben kell folynia [2].

Az amerikai és a nyugat-európai egyetemi könyvtárak jól bevált tartalomszolgáltatási módszere a *webalapú kutatási útmutatók* (research guide) létrehozása; ezeket honlapjukon helyezik el [4, 5, 6]. A tájékoztató könyvtárosok által kidolgozott, és folyamatosan bővített, frissített kutatási útmutatók rendszerint egy-egy tudományághoz, illetve szakterülethez kapcsolódnak, de egyes intézményekben ágazatonként, országonként is elkészítik őket. Az útmutatók célja az egyes témákhoz kapcsolódó könyvtári dokumentumok, valamint a könyvtáron keresztül online módon fellelhető szakmai információk elérésének megkönnyítése annak érdekében, hogy az egyetemi kutatók, oktatók, hallgatók önállóan is megtalálják az általuk igényelt anyagokat, információkat.

A kutatási útmutatókban a különböző típusú, és az eltérő jellegű szakmai információforrásokat gyűjtik egy helyre rendszerezett formában az egyes té-

makörökön belül – magukat a dokumentumokat nem. Szakterületenként, illetve témánként – azok sajátosságaiából következően – eltérő lehet a struktúra és a részletezettség. Jackson és Pellack kutatásai [7] rámutattak arra, hogy a könyvtárosok az útmutatókat kifejezetten a saját könyvtáruk felhasználóinak igényei alapján állítják össze, még akkor is, ha az adott területen vagy témában számos más könyvtár honlapján is található a szakirodalom- és az információkeresést támogató segédlet. Az egyedi útmutatók kidolgozása időigényes folyamat; a létrejövő szolgáltatás azonban értéket jelenthet az egyetemi polgárok, valamint az intézményen kívüli, de online módon információt kereső egyének számára is. Még keveset tudunk arról, hogy milyen módon épülnek be az információt kereső egyének kutatási folyamatába az útmutatók, valamint hogy miként használják azokat. Az azonban nyilvánvaló, hogy a felhasználók azért is értékelik ezeket az oldalakat, mert az adott témáról csak releváns információkat tartalmaznak, a könyvtárosok tudatosan szerkesztik, értékelik a forrásokat, így nem tartalmaznak az általános keresők által megjelenített jelentéktelen oldalakat.

A közgazdasági szakirodalmi útmutatók struktúrája

Amerikai minta alapján kezdtem el kidolgozni könyvtárunk felhasználói számára gazdasági szakirodalmi útmutatókat, a helyi adottságok figyelembevételével. Az elsőként feldolgozott témakör a *marketing* volt, ezt követte az *idegenforgalom* és a *pénzügy*. Jelenleg a *közgazdasági szakterület* fejlesztése folyik. Az útmutatók felépítése hasonló, minthogy azonban a könyvtárban fellelhető pénzügyi állomány jóval nagyobb, mint az idegenforgalmi, valamint a pénzügy szakterülete szerteágzóbb, és szerepe sokkal jelentősebb a közgazdasági felsőoktatásban, a pénzügyi szakirodalmi útmutató is részletezettebb. Az eddig elkészült szakirodalmi útmutatók elérhetők a könyvtár honlapján a <http://akk.lib.pte.hu/cms> címről.

A következőkben ismertetem az általam kidolgozott szakirodalmi útmutatók struktúráját és tartalmát. Az útmutatók iránymutatást adnak az adott szakterülethez kapcsolódó

- szakjelzetekhez,
- magyar nyelvű tárgyszavakhoz,
- angol nyelvű tárgyszavakhoz,
- tárgyszavas keresési módhoz,
- magyar és idegen nyelvű referenzskönyvekhez,
- magyar nyelvű szakfolyóiratokhoz,

- idegen nyelvű szakfolyóiratokhoz,
- e-folyóiratokhoz,
- adatbázisokhoz,
- honlapokhoz,
- szakmai szervezetekhez,
- jogi anyagokhoz.

Az első fontos feladat az adott szakterület szakjelzetének meghatározása, hogy az olvasók tudják, hol lelhetők fel a témához kapcsolódó könyvek. Minthogy az egyes tárgykörök gyakran szorosan összefüggnek, valamint az egyes könyvek sokszor több helyre is besorolhatók lennének, utalót helyezek el a kapcsolódó szakterületekre, illetve azok szakjelzeteire. Ebből a szakaszból érhető el a könyvtár térképe, amelyen fel van tüntetve a szakjelzetek növekedési iránya a fizikai állománnyal és a szolgáltatásokkal kapcsolatos legfontosabb információk mellett.

A következő feladat a tárgyszavakkal kapcsolatos. A szakirodalmi útmutatóban az adott szakterülethez tartozó könyvek e-katalógusban történő kereséséhez magyar és angol nyelvű tárgyszavakat ajánlok. Ezt azért tartom fontosnak, mert a szaktájékoztatóban szerzett tapasztalataim szerint a hallgatók ahhoz a témához, amelyhez szakirodalmat szeretnének gyűjteni, sokszor nem tudnak elegendő szakkifejezést társítani, ami segíthetné a keresést, és továbbgördíthetné a kutatás folyamatát. Ezért kigyűjtöm az általam kidolgozott, és az új példányok alapján, illetve a retrospektív feldolgozás során folyamatosan bővített magyar és angol nyelvű közgazdasági tárgyszójegyzékből az adott szakterület szakkifejezéseit, betűrendet követve. Innen a teljes magyar és angol nyelvű közgazdasági tárgyszójegyzék elérhető. Ehhez a szakaszhoz kapcsolódik a tárgyszavas keresési mód alkalmazásának leírása, amelyben hangsúlyozom a csonkolást.

A referenzskönyveknek kiemelt szerepet tulajdonítanak a kutatómunkában. Könyvtárunk fizikai állományában – meglátásom szerint – lényegesen kevesebb a szakmai referenzskönyv, mint a gazdagabb külföldi könyvtárakban, ezért törekszem arányuk javítására a beszerzéshez kapcsolódva. A szakirodalmi útmutatókban felsorolt referenzskönyveket néhány mondattal ismertetem; a könyvcímek össze vannak kötve az OPAC-kal, így mind a teljes leírásuk, mind a státuszuk közvetlenül elérhető. A pénzügyi referenzskönyvek listáját, mivel az állomány jellegét tekintve sokrétű, és mennyiségileg is terjedelmes, (1) lexikonokra, szótárakra, (2) jelentésekre, (3) törvényekre, szabályokra, (4) tanul-

mánykötetekre és (5) egyéb referenzkönyvekre bontottam tovább.

A szakirodalmi útmutató következő részébe a könyvtárba járó, az adott szakterülethez kapcsolódó kurrens magyar és idegen nyelvű szakfolyóiratok felsorolása kerül. A folyóiratcímek alatt megtekinthetők a felhasználók számára legfontosabb adatok, információk: az ez évi beérkezett számok, azok szkennelt tartalomjegyzékei, ha a folyóiratnak nincs online elérhetősége, a különböző évfolyamok lelőhelyei (olvasóterem, raktár), az esetleges hiányok, ha van, online elérhetőségei, megjelenési gyakorisága. Fontosnak tartom az online elérhetőség kiemelését: azoknak a folyóiratoknak a címe, amelyeknek szabad hozzáféréssel vagy előfizetett adatbázison (pl. EBSCO, EISZ) keresztül elérhetők a tartalomjegyzékei és/vagy a teljes szövegű cikkei, hozzá vannak kapcsolva az oldalhoz. Ezek hiányában a honlapjuk van feltüntetve. A könyvtárba járó kurrens folyóiratok listája alatt a PTE Központi Könyvtára által elkészített belföldi, illetve külföldi időszaki kiadványok lelőhelyjegyzéke található, amely a PTE Központi Könyvtárában, kari könyvtáraiban, valamint a dél-dunántúli könyvtárakban fellelhető kurrens magyar és idegen nyelvű folyóiratok jegyzéke. A folyóiratrészt végén az adott szakterülethez kapcsolódó megszűnt vagy korábban előfizetett magyar és idegen nyelvű szakfolyóiratok adatai találhatóak, a kurrenskével azonos struktúrában. Ez azért fontos, mert az oktatók gyakran keresnek régebbi folyóiratokat, amelyek nem az olvasói térben, hanem a raktárban találhatók.

Ezután következik azoknak az – elsősorban előfizetett – bibliográfiai, illetve folyóirat-adatbázisoknak a felsorolása és néhány mondatos ismertetése, amelyek hasznosak lehetnek az adott szakterületen való kutatásban. Célszerűnek tartom, hogy egy helyről legyenek elérhetők egy adott témához kapcsolódó adatbázisok, ne csak abból a menüpontból, ahol az adatbázisok fel vannak sorolva.

A hasznos ugrópontok közé igyekeztem olyan honlapokat gyűjteni, amelyek szakmailag megbízható és releváns információkat tartalmaznak. Minden weblapot átnéztem, mielőtt bekerült volna a listába, és tartalmukról néhány mondatos leírást is készítettem. A hazai szakmai szervezetek felsorolásánál teljességre törekedtem, a külföldiekéiből minél többet igyekeztem összegyűjteni.

Az utolsó szakmai részben az adott gazdasági témakörhöz kapcsolódó jogterületeket és szakjel-

zeteket határozom meg. Ezt azért tartom szükségesnek, mert jogtudományi szakkönyvtár is vagyunk, és a két tudományág gyakran összekapcsolódik.

A szakirodalmi útmutató legvégén egy visszajelző formula található, amelyen keresztül a felhasználók az oldallal kapcsolatos véleményüket, kérdéseiket, javaslataikat küldhetik el. Az elektronikus és személyes visszajelzések alapján módosítom vagy bővítem az útmutatókat.

Az útmutatókat angolul is elkészítem, mivel a Közgazdaságtudományi Karnak angol nyelvű programjai is vannak, valamint egyre több külkapcsolattal rendelkezik, ennek következtében növekszik a könyvtárunkat használó külföldi oktatók és hallgatók száma.

Az elkészített útmutatók „nyers változatát” minden esetben átnézetem egy, az adott szakterületen jártas oktatóval/kutatóval, akinek javaslatai alapján korrigálom, kiegészítem azokat, hogy a szakmai információtartalom lehetőleg kifogástalan legyen.

Az útmutatók frissítése folyamatos: az új referenzkönyvek, az új tárgyszavak, a felhasználók által javasolt szakmai honlapok bekerülnek. A folyóiratoknál is figyelni kell a változásokat.

Amint elkészült és felkerült a honlapra egy szakirodalmi útmutató, az oktatói és a hallgatói levelezőlistákon értesítem a potenciális felhasználókat. A könyvtárhasználati és az adatbázis-használati oktatás keretében is be szoktam mutatni az útmutatókat a résztvevőnek.

A szakirodalmi útmutatók továbbfejlesztésének tervei

Utaltam már arra, hogy eddig három szakirodalmi útmutatót készítettem. A jövőben szeretnék további szakterületekre, témákra (pl. menedzsment, statisztika, gazdaságmatematika) is kidolgozni hasonló anyagokat. Fontosnak tartom az angol és a német gazdasági szaknyelvekre történő átültetést is. Kidolgoznék egy általános közgazdasági oldalt, amely tartalmazná pl. a társintézmények, illetve azok könyvtárainak, valamint a közgazdasági kutatóintézeteknek, könyvkiadóknak a webcímét.

Hosszú távon nemcsak szélességében, hanem mélységében is bővíteni szándékozom az útmutatókat. Ez azt jelenti, hogy az egyes szakterületeket

lefedő útmutatókon belül további témákhoz is lennének forrásgyűjtemények, amelyekbe elsősorban szakmai weboldalak kerülnének.

A szakirodalmi útmutatókat olyan felülettel fejleszteném tovább, amely a könyvtár által előfizetett, különböző adatbázisokon keresztül hozzáférhető, adott szakterülethez kapcsolódó e-folyóiratok listáját tartalmazza közvetlen elérhetőséggel együtt, valamint ezen e-folyóiratok „multisearch” felületét is. Ez azt jelentené, hogy a felhasználónak nem kellene külön-külön belépnie minden egyes adatbázisba, hogy megnézze, egy adott szakterületen milyen e-folyóiratok milyen feltételekkel érhetők el (pl. hány évre visszamenőleg, csak kivonatok vagy teljes szövegű cikkek), hanem egy helyen jutna hozzá az adatokhoz, és ezekben a folyóiratokban is egyszerre kereshetne. A felhasználó így egyrészt időt takarít meg, másrészt csak egy szakterülethez kapcsolódó folyóiratokban keres a kulcsszavas/tárgyszavas kereséskor, következésképpen nem jelennek meg más tárgykörökhöz kapcsolódó találatok, amelyek számára feleslegesek (elterelik a figyelmét, csökkentik a kutatás hatékonyságát).

A szakirodalmi útmutatókat a jövőben szeretném a könyvtár honlapjának, illetve az információszolgáltatásnak más elemeivel is összekapcsolni. Célszerű lenne egy tematikus rendszerezésű folyóiratlistát is elérhetővé tenni, és azt összekapcsolni a szakirodalmi útmutató folyóiratokra vonatkozó részével. Ez azért lenne fontos, mert a felhasználók leggyakrabban egy adott szakterületen belül kutatnak, és sokszor kíváncsiak arra, hogy ahhoz kapcsolódóan milyen folyóiratok járnak a könyvtárba.

Hasznosnak tartom továbbá a szakirodalmi útmutatók összekapcsolását a belső oktatási segédanyagokkal (sillabuszok, előadásvázlatok és egyéb, az oktatók által elkészített, és a hallgatók számára rendelkezésre bocsátott anyagok), amelyek most csak a KTK belső hálózatán keresztül érhetők el.

Összegzés

A szakirodalmi anyagok és az e-források dinamikus bővülése és sokfélesége következtében a szaktájékoztatásban új megoldások keresésére van szükség. Ennek egyik módja lehet az online kutatási útmutatókkal történő szakmai információnyújtás, amely egyidejűleg hatékonyabbá teheti

mind a könyvtáros szaktájékoztató, mind a felhasználó kutatómunkáját. Az útmutatók célja az egyes szakterületekhez, témákhoz kapcsolódó könyvtári dokumentumok, valamint a könyvtáron keresztül és online módon fellelhető szakmai információk elérésének megkönnyítése. Ennek érdekében gyűjtik egy helyre, rendezett formában a különböző típusú, és eltérő jellegű szakmai információforrásokat, folyamatosan frissítve és bővítve őket. A kutatási útmutatók bármely tudomány- és szakterületen alkalmazhatók, azonban struktúrájuk és tartalmuk kialakításánál mindig figyelembe kell venni sajátosságait, valamint a felhasználók igényeit.

Irodalom

- [1] WOODARD, Beth S.: One-to-one instruction: from the reference desk to online chat. = *Reference & User Services Quarterly*, 44. köt. 3. sz. 2005. p. 203–209.
- [2] HAN, Lifeng–GOULDING, Anne: Information and reference services in the digital library. = *Information Services & Use*, 23. köt. 4. sz. 2003. p. 251–262.
- [3] BURDICK, C. A.: Teaching our customers to help themselves: the resource desk as the next step in the evolution of the help desk environment. = *Proceedings of the 28th annual ACM SIGUCCS conference on user services: Building the future*. ACM Press, 2000. p. 334–335.
- [4] BRAZZEAL, Bardley: Research guides as library instruction tools. = *Reference Services Review*, 34. köt. 3. sz. 2006. p. 358–367.
- [5] COURTOIS, Martin P.–HIGGINS, Martha E.–KAPUR, Aditya: Was this guide helpful? Users' perceptions of subject guides. = *Reference Services Review*, 33. köt. 2. sz. 2005. p. 188–196.
- [6] GOANS, Dong–LEACH, Guy–VOGEL, Teri M.: Beyond HTML: developing and re-imagining library web guides in a content management system. = *Library Hi Tech*, 24. köt. 1. sz. 2006. p. 29–53.
- [7] JACKSON, Rebecca–PELLACK, Lorraine J.: Internet subject guides in academic libraries: an analysis of contents, practices, and opinions. = *Reference & User Services Quarterly*, 43. köt. 4. sz. 2004. p. 319–327.

Beérkezett: 2006. IX. 8-án.

Kovács Kármén

okleveles közgazdász,
a Pécsi Tudományegyetem
Állam- és Jogtudományi Kari
és Közgazdaságtudományi
Kari Könyvtárának szakreferense.
E-mail: karmen@lib.pte.hu